

6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi*

Investigation of 6th Grade Turkish Textbooks in terms of Environmental Education

Ali Ekber GÜLERSOY¹, Hasan CİVİL²

¹Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, İzmir

²Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çevre Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir

Gönderilme tarihi: 31 Ekim 2023 Kabul tarihi: 26 Aralık 2023

Özet: Çevre, genel anlamıyla hayatımızı sürdürdüğümüz ortamdır. Bilindiği gibi çevredeki çeşitli faktör, değer ve öğelerin oluşumu binlerce yıllık bir birikim ve değişim sonucu ortaya çıkmaktadır. İnsanlar değişik yollarla çevreye müdahale ettikleri zaman mevcut doğal denge bozulmakta ve bunun sonucunda telafisi kısa zamanda mümkün olmayan problemler ortaya çıkmaktadır. Çevreyi etkileyen birçok insanın davranışını kontrol altına alabilmek ve çevreye verilen zarara karşı koyabilmek için eğitimden yararlanılmalıdır. Bireylerin buldukları doğal ortamların uyum içinde yaşamaları ve sorumluluk bilincinde olarak etkin katılım gösterebilmeleri için kaliteli bir çevre eğitimi uygulanmalıdır. Günümüz ortaöğretim ders programları incelendiğinde ortaokul 6., 7. ve 8. sınıflarda seçmeli Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği dışında (bu dersi seçen öğrenci sayısı oldukça azdır), çevre eğitimi başlığını taşıyan farklı bir ders görülmemektedir. Bunun yerine çevre eğitimi kapsamında yer alabilecek içeriklerin farklı derslerin öğretim programına dahil edildiği görülmektedir. Türkçe ders kitapları çevre eğitiminin amaçlarını gerçekleştirmek için ortaokul müfredat programında yer alan kazanım, beceri ve değerlerin öğrenciye aktarılmasında önemli rol oynayan materyallerden biridir. Bu araştırmada incelenen 6. sınıf Türkçe ders kitaplarının çevre eğitimine ait konuları içermesi bakımından yeterli veriye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bakımdan Türkçe ders kitaplarının çevre eğitimine yönelik içerik ve etkinliklerle zenginleştirilmesi çevre eğitiminin etkisinin artmasında önemli bir rol oynayacaktır.

Anahtar kelimeler: Çevre eğitimi, Türkçe dersi, ders kitabı.

Abstract: The formation of various factors, values and elements in the environment is the result of thousands of years of accumulation and change. When humans intervene in the environment, the natural balance is disrupted, and problems occur. Education controls human behaviour that affects the environment and eliminates damage to the environment. Quality environmental education should be implemented so that individuals can live in harmony with their environment and gain a sense of responsibility. When today's secondary education curricula are examined, there is no different course titled environmental education in the 6th, 7th and 8th grades of secondary school, other than the elective Environmental Education and Climate Change course (the number of students choosing this course is quite low). Instead, it seems that content that can be included within the scope of environmental education is included in the curricula of different courses. Enriching Turkish textbooks with content and activities for environmental education will play an important role in increasing the impact of environmental education. It was concluded that the 6th-grade Turkish textbooks examined in this research did not have enough data to cover Environmental Education topics.

Keywords: Environment education, Turkish lesson, textbook.

* Bu araştırma Prof.Dr. Ali Ekber GÜLERSOY danışmanlığında Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Çevre Eğitimi Anabilim Dalında Hasan CİVİL tarafından "6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹İletişim: gulersoy74@gmail.com, ²İletişim: hasancivil6161@gmail.com

1. Giriş

Çevre, doğası gereği kendini değiştirebilen ve yenileyebilen bir yapıdır. Ancak insani faktörler bu değişim ve yenilenmeyi önemli ölçüde etkilemektedir. Bireylerin çevreyi kendi çıkarları doğrultusunda sonucunu düşünmeden bilinçsizce kullandıklarında çevre problemleri ile karşılaşmaları çok doğaldır. Bir kişi, kendini çevrenin bir parçası olarak kabul eder ve buna göre davranırsa, doğa ve kendisi için faydalı bir çevre bilinciyle hareket etmiş olur.

Su kirliliği, hava kirliliği, toprak kirliliği, iklim değişikliği ve küresel ısınma, biyoçeşitlilik kaybı gibi sorunlar çevre sorunlarından bazılarıdır. Bu sorunlar çeşitli olumsuzluklara yol açmaktadır. İklim değişikliği küreselleşen dünyamızda karşılaşılan en önemli sorunlardan biridir. Bilimsel çalışmalar, insan etkinliklerinin iklim değişikliğine önemli ölçüde katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır (IPCC, 2007: 5). İklim değişikliği sonucunda deniz seviyesinin yükselmesi, buzulların erimesi, çok değişkenli hava durumları beklenmekte ve küresel ısınma ile tarım ürünlerinin etkileneceği düşünülmektedir.

Çevrede meydana gelen problemler aynı zamanda insan sağlığını olumsuz etkilemektedir. Su kirliliği sonucunda zehirlenme, mikrop kaynaklı ve bulaşıcı hastalıklar ortaya çıkabilmektedir. Hava kirliliğini doğuran etkenler olarak; evlerin bacalarından çıkan duman, fabrika bacalarından çıkan gazlar, üretim sonrası oluşan atıkların su kaynaklarına bırakılması, inşaat faaliyetleri, arabaların egzoz dumanları, araç lastikleri, tarımsal üretimin ıslahında kullanılan kimyasal maddeler, klimalar, ormanların yakılması ve yeşil alanlardaki azalmayı saymak mümkündür (Kojima ve Lovei, 2001: 1). Hava kirliliği sonucu nefes almakta zorluk, astım, zatürre, kalp ve damar hastalıkları yaşanabilmektedir. Gürültü kirliliği; işitme duyusunda zararlar, davranış bozuklukları gibi psikolojik rahatsızlıklar insan sağlığını olumsuz etkileyebilmektedir (Güler, Çobanoğlu ve Baskı, 1994). Toprak kirliliği sonucu nörolojik rahatsızlıklar ve vücut yaraları gibi insan sağlığını olumsuz etkileyen semptomlar ortaya çıkmaktadır (Çepel, 1997).

Nüfus artışı üretim ve tüketim faaliyetini ve buna bağlı olarak kaynak kullanımı da artırmakta böylelikle çevre sorunları ortaya çıkmaktadır. Artan nüfus mevcut kaynakların daha yoğun kullanılmasına ve ardından bu kaynakların yetersiz gelmeye başlamasına ve bu nedenle yeni kaynakların kullanıma açılmasına sebep olacaktır. Ekonomik büyüme gerçekleşirken üretim sonucunda ortaya çıkan atıkların çevreye bırakılması ve atıkların zamanla zehirleyici hale gelmesi, çevrede yaşayan her canlıya zarar vermektedir. Teknolojik ilerleme ile birlikte plastik, alüminyum vb. gibi fiziksel olarak tamamen yok edilmeleri olanaksız olan maddelerin büyük ölçülerde üretimi ve tüketimi önemli bir çevre kirliliğine neden olmuştur. Yine ileri teknolojinin sağladığı olanaklar sonucu nükleer santraller kurulmuş nükleer atıklar ve nükleer tehdit büyük bir çevre sorunu haline gelmiştir (Deniz, 2009).

Çevre sorunlarının önlenmesi için çevre ahlakı ve çevre bilinci bireylere kazandırılmalı ve bireyler küçük yaşta buna göre yetiştirilmelidir. Bu, gelecek nesillerin daha sağlıklı ve güvenilir bir ortamda yaşaması, aynı zamanda doğal kaynakların sürdürülebilmesi için de gereklidir. Çevre eğitimi tam da bu noktada ihtiyaç vardır. Çevre eğitimi, bireylerin çevre koruma konusunda bilinçlenmelerine yardımcı olmanın yanı sıra, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını teşvik eder ve çevreyi koruyacak şekilde tüketim alışkanlıklarını değiştirmelerine katkıda bulunur (Çolakoğlu, 2010). Günümüz ortaöğretim ders programları incelendiğinde ortaokul 6., 7. ve 8. sınıflarda seçmeli Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği dışında, çevre eğitimi başlığını taşıyan farklı bir ders görülmemektedir. Bunun yerine çevre eğitimi kapsamında yer alan içeriklerin farklı derslerin öğretim programına dahil edildiği görülmektedir (Gülersoy vd., 2020; Gülersoy ve Gülersoy, 2023).

Çevre eğitimi, bireylerin çevresel sorunlara karşı farkındalıklarını artırmak, sürdürülebilirlik prensiplerini benimsemelerini sağlamak ve doğal kaynakların etkili bir şekilde yönetilmesine katkıda bulunmak gibi amaçları olan çok yönlü bir disiplindir. Araştırmacılar bu alandaki çeşitli konuları inceleyerek çevre bilincini artırmaya yönelik çabaları desteklemektedirler. Nitekim Brown ve Garcia (2019) gençler üzerinde çevre eğitiminin etkilerini inceledikleri bir çalışma yürütmüşlerdir. Brown ve Garcia, çevre eğitiminin gençlerde çevre bilinci oluşturduğunu ve sürdürülebilir yaşam pratiği benimsemelerini teşvik ettiğini belirtmişlerdir. Ayrıca bu çalışma, genç neslin çevresel sorumluluklarını

anlama ve benimseme konusunda çevre eğitiminin önemini vurgulamaktadır. Özdemir (2010) bir ilköğretim okulunda öğrenim gören ilköğretim ikinci kademe öğrencilerle deneysel desene dayalı çalışma yürütmüştür. Çalışma sonucunda öğrencilerin geçirdikleri doğa deneyimleriyle, farkındalıklarının arttığı ve duyuşsal bir uyanış yaşadıkları görülmüştür. Adıyaman'ın (2021) araştırmasında sosyal bilgiler ve fen bilimleri öğretim programları ve ders kitapları çevre eğitimi açısından incelenmiştir. Bu araştırma ile, belirtilen derslerde çevre ve çevre eğitimi ile ilgili kazanımların yeterli olduğu ancak bu kazanımların geleneksel yöntemle aktarıldığı, uygulama aşamasında yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Tanrıverdi (2009) ise sürdürülebilir çevre eğitimi açısından ilköğretim programlarını değerlendirdiği bir çalışma yürütmüştür. Çalışmasının sonucunda, ilköğretim programlarında yer alan kazanımların çoğunlukla bilgi ve tutum geliştirmeye yönelik olduğu, ancak beceri, anlayış ve değer geliştirmede yetersiz olduğu; ayrıca programların sürdürülebilir çevre eğitiminden çok, çoğunlukla yaşadığımız çevreyi koruma anlayışına odaklı hazırlandığı belirtilmiştir. Şimşekli'nin (2004) ilköğretim okullarının çevre eğitimi etkinliklerine duyarlılık düzeyini saptamaya yönelik yürüttüğü bir çalışmada, Bursa il merkezindeki 25 ilköğretim okulunda, çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik uygulamalı çevre eğitimi yapılmıştır. Öğretmenler tarafından birer ay süre ile işlenen beş ana tema için hazırlanmış olan etkinlikler dosyası okullara önceden gönderilmiş ve öğretim dönemi boyunca 21 ilköğretim okulunda 8789 öğrencinin katılımıyla 51 etkinlik yapılmıştır. Bu çalışmayla, ilköğretim okullarında temalardan en fazla üçünün çalışılmış olması ve bu temalarla ilgili önerilen etkinliklerden de boyama, bulmaca, resim vb. gibi etkinliklerin ağırlıklı; araştırma, inceleme, deney, anlatım türü etkinliklerin daha az sayıda yapılmış olması, ilköğretim okullarında programın bir bütün olarak algılanmadığı ve içeriğinin anlaşılmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çevre sorunlarının çözümünde atılacak ilk adım, verilen çevre eğitimi ile toplumun bilinçlendirilmesini sağlamaktır (Gülersoy vd., 2021). Çevre eğitiminde çevreye duyarlı, kalıcı ve olumlu davranış değişikliklerinin kazandırılması, doğal, tarihi, kültürel, sosyo-estetik değerlerin korunması, aktif olarak katılımın sağlanması ve sorunların çözümünde görev almak isteyen bireylerin yetiştirilmesi gerekmektedir (T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 2004). Çevreye karşı duyarlı bireyler yetiştirme sürecinde, öğrencilerin okul çağındaki eğitimleri büyük önem taşımaktadır. Üniversite öncesinde çevre konuları bakımından donanımlı öğrencilerin yetiştirilmesi yönünden ve bütün öğrencilerin üniversite öğrenimine devam edemeyeceği düşünüldüğünde, ortaöğretimin yeri tartışılmazdır. Dolayısıyla, ortaöğretimde baz alınan "çevre eğitim programları"nın niteliğinin, verilecek eğitimin kalitesine eşdeğer olduğunu söylemek mümkündür (Sağlam ve Uzun, 2006).

Bu açıdan ortaokul Türkçe dersi, yaşamımızın bütününde hayati önem arz eden anadilimizin ve onun ortaya çıktığı, yaşatıldığı çevrenin bir bütün olarak algılanmasında oldukça etkili bir misyona ve vizyona sahiptir. Sözü edilen çerçevede çevre eğitimi ve bilinci oluşturma sürecine önemli katkılarda bulunma potansiyeliyle akademik çalışmalara esin kaynağı olmaktadır.

2. Amaç ve Yöntem

Bu araştırmanın amacı, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında okutulan MEB Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki öğrenme alanları, içerikler ve etkinliklerde çevre eğitiminin ve çevre konularının nasıl ele alındığının incelenmesidir. Araştırmanın üretildiği tez çalışmasını hazırlayan yüksek lisans öğrencisinin bir ortaokulda Türkçe öğretmeni olarak görev yapması nedeniyle lise düzeyi ders kitapları hariç tutulmuştur.

Çevre eğitimi içeriklerinin fen bilimleri ve sosyal bilgiler derslerinde daha yoğun yer aldığı bilinmektedir. Ancak çevre konuları taşıdığı önem nedeniyle tüm derslerde öğrenciye çevre bilincini kazandıracak derecede yer almalıdır. Öğrencilerden çevre eğitimi kapsamındaki konu ve kavramlara ait yeterli bilgi ve farkındalığa sahip olmaları beklenilmektedir. Bu kapsamda çevre eğitiminin verilmesinde etkili olacak derslerden biri de Türkçe dersi. Sözü edilen çerçevede 6. sınıf Türkçe ders kitaplarının çevre eğitimi açısından incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda izlendiği araştırma türüdür. Diğer bir ifadeyle sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana

6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

alan bir yaklaşımdır (Yıldırım, 1999; Yıldırım ve Şimşek, 2018). Araştırmada, konuyla ilgili yazılı materyaller analiz edilmektedir. Söz konusu nedenle, bu çalışmada doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Araştırma deseni durum çalışmasına uygundur. Durum çalışması sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesidir. Durum çalışmalarında asıl amaç, bir duruma dair ayrıntılı betimlemelerde bulunmak ve o durumu mevcut haliyle anlamaktır (Karasar, 2006; Merriam, 2018). Araştırmanın doküman analiz süreci Çizelge 1’de yer almaktadır.

Çizelge 1. Araştırmanın doküman analizi süreci.

Doküman Analizi Süreç Aşamaları	Araştırma Kapsamında Yapılan İşlemler
Dokümanlarda dâhil edilecek kriterleri belirleme	Kavramlar, etkinlikler.
Doküman ve veri toplama	6. Sınıf Türkçe ders kitaplarına (Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G. ve Pastutmaz, M. (2021). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 6 Ders Kitabı. Devlet Kitapları, Çağlayan Matbaası, İzmir; Ertürk, N., Keleş S. ve Külünk, D. (2021). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 6 Ders Kitabı. Devlet Kitapları, Çağlayan Matbaası, İzmir);
Temel analiz alanlarını belirleme	6.sınıf Türkçe ders kitaplarında çevre eğitime yönelik kavramların ünitelere göre dağılımı. 6.sınıf Türkçe ders kitaplarında çevre eğitime yönelik etkinlikler.
Dokümanı kodlama	Temel analiz alanları kapsamında çevre sorunu, doğal denge, doğal kaynak, biyoçeşitlilik, çevre kirliliği, geri dönüşüm gibi kavramlar.
Doğrulama	Temel analiz alanları kapsamında çevre sorunu, doğal denge, doğal kaynak, biyoçeşitlilik, çevre kirliliği, geri dönüşüm gibi kavramlar ve etkinlikler kapsamında ders kitaplarının taranması.
Analiz etme	Bulgular çerçevesinde araştırma raporunun yazılması.

Kaynak: Altheide, 1996’dan yararlanarak tarafımızca düzenlenmiştir.

Sözü edilen çerçevede 6. sınıf Türkçe ders kitapları çevre eğitimi açısından ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Diğer Türkçe ders kitaplarına göre çevre eğitimiyle ilgili daha fazla kazanım ve içeriğe sahip olduğu için 6. sınıf Türkçe ders kitapları araştırma evreni olarak seçilmiştir. Söz konusu çerçevede 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında çevre eğitime yönelik kavramların öğrenme alanları/ünitelere göre dağılımının nasıl olduğuna, çevre eğitime yönelik “çevre sorunu, doğal denge, doğal kaynak, biyoçeşitlilik, çevre kirliliği, geri dönüşüm” gibi kavramlara yer verilip verilmediğine, içerik ve etkinliklere ilişkin bulgulara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın problem cümlesi: “Çevre eğitimi açısından 6. sınıf Türkçe ders kitapları hangi özelliklere sahiptir?” şeklindedir.

Araştırmada şu alt problemlere yanıt aranacaktır:

1. 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında çevre eğitime yönelik kavramların ünitelere göre dağılımı nasıldır?

2. 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında çevre eğitime yönelik hangi etkinliklere yer verilmiştir?

3. Bulgular

Araştırma sonucunda ulaşılan bulgular alt problemler çerçevesinde şekillenmiş olup iki başlık altında irdelenmiştir.

3.1. Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarında çevre eğitime yönelik kavramların ünitelere göre dağılımına ilişkin bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi kapsamında Altıncı sınıf Türkçe ders kitapları incelenerek çevre eğitime yönelik kavramların ünitelere göre dağılımı tespit edilmiştir ve Çizelge 2’de yer alan bulgulara ulaşılmıştır.

Çizelge 2. 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında çevre eğitimine yönelik konuların ünitelere dağılımı.

Kitap	Ünite	Kavramlar
6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G. ve Pastutmaz, M. (2021). <i>Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 6 Ders Kitabı. Devlet Kitapları, Çağlayan Matbaası, İzmir</i>)	Doğa ve Evren	Dünya, gezegenler, küresel ısınma, uzay, evren, doğa, coğrafi konum, su kaynakları, doğal miras, su kirliliği, çevre, çevre kirliliği, çevre temizliği, çevre kirliliği, atık maddeler, geri dönüşüm, hava kirliliği, çevre dostu ürünler, doğal kaynaklar, hava şartları, hava durumu
6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (Ertürk, N., Keleş S. ve Külünk, D. (2021). <i>Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 6 Ders Kitabı. Devlet Kitapları, Çağlayan Matbaası, İzmir</i>)	Bilim ve Teknoloji	Coğrafya, iklim değişikliği, ozon, tropikal, buzulların erimesi, su kaynakları, çevre sorunları, karbon ayak izi, karbondioksit emisyonu, Dünya, Ay, Güneş, gezegenler, uzay, yerkabuğu, eksen, astronomi, galaksi

3.2. Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarında çevre eğitimine yönelik etkinliklere ilişkin bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi kapsamında 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki etkinlikler ele alınmış, bu etkinliklerin çevre eğitimine yönelik olup olmadıkları incelenmiş ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır. 6. sınıf Türkçe ders kitaplarından ilk olarak incelenen kitap, yazarları Sabri Ceylan, Kadir Duru, Gülten Erkek, Murat Pastutmaz olan Millî Eğitim Bakanlığı'na ait kitaptır. Kitapta çevre eğitimine ilişkin bulguların elde edilebileceği üniteler Doğa ve Evren, Bilim ve Teknolojidir.

Temanın ana metinlerinden olan “Afyon” metninde (Şekil 1) bir çocuğun ağzından yazılmış gezi yazısı anlatılmaktadır. Metnin ikinci satırında yer alan “... Afyon’a giderken Eskişehir’den de geçeceğiz. Afyon’un diğer komşu illeri Konya, Isparta, Denizli, Uşak ve Kütahya” cümlesi öğrencilerin yaşadıkları ülkede coğrafi konum olarak birbirine yakın şehirler ile ilgili bilgi sahibi olmalarını sağlamaktadır. Burada vurgulanan konum bilgisini çevre eğitimi kapsamında değerlendirmek mümkündür (Kocalar, 2012). Aynı zamanda öğrencilerin buldukları ile yakın olan illeri merak etmelerini ve bunun sonucu yaşadıkları ilin coğrafi konumunu, bu konuma yakın şehirleri araştırmalarını teşvik etmektedir. Dördüncü satırda İç Batı Anadolu şehri Afyon’un isminin bölgede yetişen haşhaş bitkisinden geldiği söylenirken, öğrenciler metne konu olan şehrin coğrafi bölgesinden ve orada yetişmeye elverişli bir bitkiden haberdar edilmektedir.

Bu satırın son cümlesinde, bölgedeki şifalı kaplıcaların yanı sıra jeolojik-jeomorfolojik miras da ele alınmıştır. Jeolojik-jeomorfolojik miras, fosiller, mineraller, kristaller, süs taşları, madenler, mağaralar ve her türden karstik şekiller gibi doğal oluşumları kapsar. Ayrıca, kaplıcalar, peribacaları gibi volkanik oluşumlar ve kıyı, kumul yapıları gibi yeniden oluşturulamayacak, yok olma tehdidi altındaki doğal yapılar da bu kapsamda değerlendirilir (İnan, 2008).

Afyonkarahisar Kalesi, İhsaniye Kervansarayı ve Emre Gölü, sayfanın son satırında yer almaktadır. Şehir merkezinde bulunan ve volkanik özelliklere sahip doğal bir yükselti olan Afyonkarahisar Kalesi ile İhsaniye ilçesinin Frig Vadisi sınırları içerisinde, doğal yollarla ulaşılan Emre Gölü, Afyon'un tarihi ve doğal güzelliklerindedir. Bu bilgileri öğrencilere aktaran metin, aynı zamanda onları buldukları şehrin doğal yapısını araştırmaya teşvik etmektedir.

Metnin 1. etkinliğinin A bölümünde (Şekil 2) öğrencilerden aşağıda yer alan kelime ve kelime gruplarının anlamlarını sözlükten bulup yazmaları istenmiştir. Bu etkinlik 6. sınıf Türkçe dersi kazanımlarından “Bağlamdan yararlanarak bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin eder” kazanımının alt maddelerinden biri olan “Öğrencilerin tahmin ettikleri kelime ve kelime gruplarını öğrenmek için sözlük, atasözleri ve deyimler sözlüğü vb. araçları kullanmaları sağlanır” kazanımı ile bağdaşmaktadır. Etkinliğin B bölümünde (Şekil 2) öğrencilerden A bölümünde anlamını öğrendikleri kelime ve kelime gruplarını kullanarak cümle kurmaları istenmiştir. Bu bölümde 6. sınıf Türkçe dersi kazanımlarından “Yazılarını zenginleştirmek için atasözleri, deyimler ve özdeyişler kullanır” kazanımı ile bağdaşmaktadır. Ancak etkinliğin çevre eğitimi açısından bir içeriğe sahip olmadığı görülmektedir.

6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

AFYON

Ailemle birlikte fırsat buldukça ülkemizin birbirinden farklı illerini ziyaret ediyor, güzelliklerini keşfediyoruz. Babam şehrin yemeklerini, meraklı ablam tarihini, annem de ne olur ne olmaz belki taşınırız diye bütün özelliklerini araştırıyor. Köpeğimiz Tarçın, zaten gezmeye dünden razı. Ben ise bu gezilerin keyfini çıkarıp yaşadığımız her şeyi günlüğüme aktarıyorum. Bu hafta sonu hedefimiz Afyon. Hadi çıkalım yola, hızlıca varalım Afyon'a!

"Çocuklar, Ankara'dan Afyon'a gitmemiz yaklaşık üç saat sürecek. Afyon'a giderken Eskişehir'den de geçeceğiz. Afyon'un diğer komşu illeri Konya, Isparta, Denizli, Uşak ve Kütahya. Bunları unutmuyoruz!" dedi babam.

Yola çıkacağımızı duyar duymaz bavulları hazırladık. Hemen arabadaki yerlerimizi aldık, kemerlerimizi taktık. Babamın sormasına gerek kalmadan annem başladı güzergâhı anlatmaya.

Neyse ki bizim emektar, yolda arıza yapmadı. Yolculuk boyunca elinden telefonu düşürmeyen ablam, Afyon hakkında bize birçok şey anlattı. Plakası 03 olan İç Ege şehri Afyon, ismini bölgede yetişen haşhaş bitkisinden alıyormuş. Afyon da Türkiye'nin diğer şehirleri gibi birçok medeniyete ev sahipliği yapmış. Şifalı kaplıcaları, kaymağı, kaymak taşı, haşhaşı ve sucuğunun meşhur olduğunu ablam ballandıra ballandıra anlattı.

Afyon'a vardığımızda ablam rotayı çoktan çizmişti bile. Önce bizi şehrin en ünlü yerine, Karahisar Kalesi'ne götürdü. Kale öyle güzel bir yere kurulmuş ki bütün şehri tepeden seyretme imkânı sağlıyor. Manzarayı seyredip ardından hep birlikte fotoğraf çekildik. Sonraki durağımız Ihsaniye Kervansarayı ve Emre Gölü oldu. Tarihin ve doğal güzelliklerin iç içe olması harika



144

Şekil 1. Afyon metni (Ceylan vd., 2021).

1. Etkinlik

A) Aşağıdaki kelime ve kelime gruplarının anlamlarını TDK Türkçe Sözlük'ten ve TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nden bulunuz.

Kelime veya Kelime Grubu	Sözlükteki Anlamı
<i>güzergâh</i>	
<i>emektar</i>	
<i>haşhaş</i>	
<i>kaplıca</i>	
<i>rota</i>	
<i>ipin ucunu kaçırmak</i>	
<i>bükme</i>	
<i>caba</i>	

B) Anlamlarını öğrendiğiniz kelime ve kelime gruplarından üç tanesini seçerek bunları birer cümlede kullanınız.

.....


.....

.....

Şekil 1. Afyon metni, 1. etkinlik A ve B bölümleri (Ceylan vd., 2021).

Üçüncü etkinliğin B bölümünde öğrencilere “Dünyanın Yedi Harikası” başlıklı bir metin verilmiş ve bu metni noktalama işaretlerine dikkat ederek okumaları istenmiştir. B bölümünde ise bu metinden hareketle öğrencilerden kendi dünyalarının harikalarını anlattıkları bir konuşma yapmaları istenmiştir. 3. Etkinliğin A bölümü 6. sınıf Türkçe dersi “Noktalama işaretlerine dikkat ederek sesli ve sessiz okur” kazanımına yönelik bir etkinliktir. B bölümü de 6. sınıf Türkçe dersi “Hazırlıklı konuşma yapar” ve “Konuşma stratejilerini kullanır” kazanımlarına yönelik hazırlanmış bir etkinliktir. Mevcut iki etkinliğin direkt olarak çevre eğitimi açısından öğrenciye katkıda bulunduğu söylenememektedir. Ancak metinde geçen “...Bu ‘kıymetli’ yapılar maalesef korunamamış. Bazen doğal afetler bazense insanoğlu zarar vermiş, parçalamış” ifadesi doğal afetlerin çevre üzerindeki etkisini ve insanların doğada olumlu olduğu gibi olumsuz izler de bıraktıklarını öğrencilere hatırlatan bir ifade olmuştur. Aynı zamanda kendi dünyalarının harikalarını hayal ederken, yaşadıkları ülkenin veya diğer ülkelerin doğal ve yapay güzelliklerini araştırmalarından esinleneceklerdir. Bu da kendi çevrelerini ve dünyayı biraz daha keşfetmeleri açısından olumlu bir katkı olacaktır. Metnin sonundaki “...Benim harikalarımın dağılıp parçalanmasına, zarar görmesine izin vermeyeceğim” tam da çevre bilincine işaret eden bir cümledir (Şekil 3).

3. Etkinlik A) Aşağıdaki görselleri inceledikten sonra “Dünyanın Yedi Harikası” başlıklı metni noktalama işaretlerine dikkat ederek okuyunuz.



DÜNYAMIN YEDİ HARİKASI

Geçen gün öğretmenimiz dünyanın yedi harikasını anlattı bize: Keops Piramidi, Babil'in Asma Bahçeleri, Zeus Heykeli, İskenderiye Feneri, Rodos Heykeli, Halikarnas Mozolesi, Artemis Tapınağı. Bu “kıymetli” yapılar maalesef korunamamış. Bazen doğal afetler bazense insanoğlu zarar vermiş, parçalamış. Yalnızca Keops Piramidi kalmış ayakta.

Ancak bu harika yapılar, hepimizin yaşadığı dünyaya ait. Okuduğum bir kitapta “Her insan ayrı bir dünyadır.” yazıyordu. Ben de kendi dünyamın yedi harikasını düşündüm bugün. Benim yaşamımdaki yedi harika şeyi... Sonra annemin güzel sesini duydum mutfağtan. Beni çağırıyordu. Listemdeki ilk harikayı bulmuştum işte. Yaşamımdaki tüm insanları, hayvanları, nesneleri, mekânları düşündüm, hatta yapabildiğim şeyleri bile... Listem yavaş yavaş oluşuyordu kafamda. Yavaşça mutfağa doğru ilerlerken kendime şu sözü verdim: Benim harikalarımın dağılıp parçalanmasına, zarar görmesine izin vermeyeceğim.

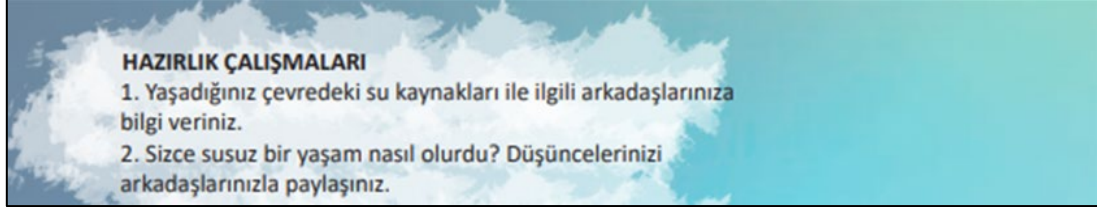
Seçil VARDAR

B) Yukarıdaki metinden hareketle kendi dünyanızın harikalarını anlattığınız bir konuşma yapınız.

Şekil 2. Dünyanın yedi harikası metni, 3. etkinlik A ve B bölümleri (Ceylan vd., 2021).

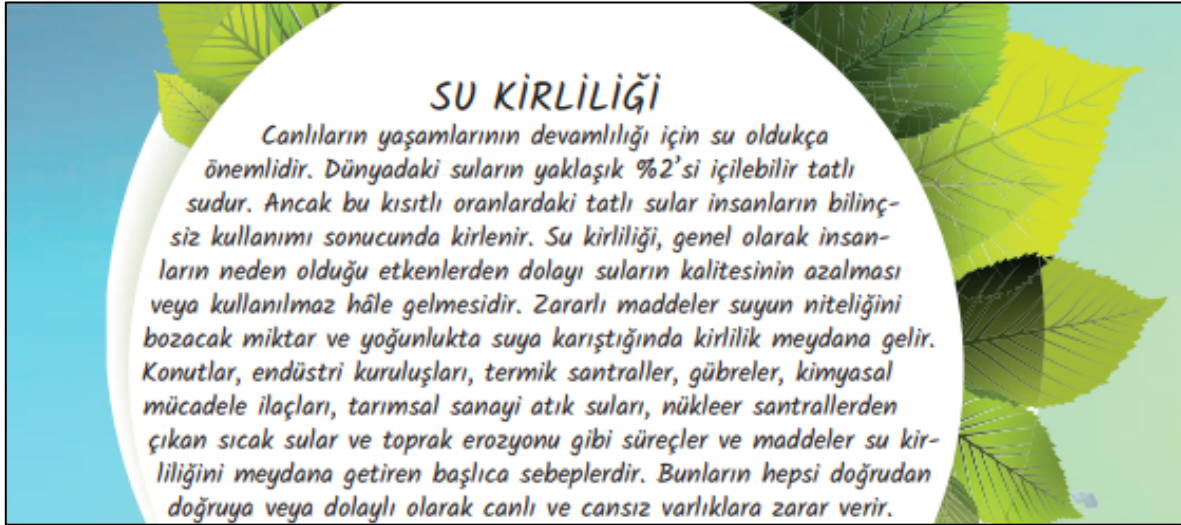
6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

Doğa ve Evren temasının üçüncü metni olan “Su Kirliliği” metninin hazırlık çalışmalarında ilk olarak öğrencilerin yaşadıkları çevredeki su kaynakları ile ilgili edindikleri bilgileri arkadaşları ile paylaşmaları istenmiştir. İkinci olarak susuz bir yaşamın nasıl olacağı sorulmuş ve düşüncelerini arkadaşları ile paylaşmaları istenmiştir. Bu soru doğal dengeyi sağlayan en önemli faktörlerden biri olan suyun olmaması durumunda diğer canlıların ve doğanın bundan nasıl etkileeneceğinin irdelenmesine fırsat vereceğinden oldukça faydalıdır. Söz konusu hazırlık çalışmalarının öğrencilere çevre eğitimi açısından katkısı olduğu görülmektedir (Şekil 4).



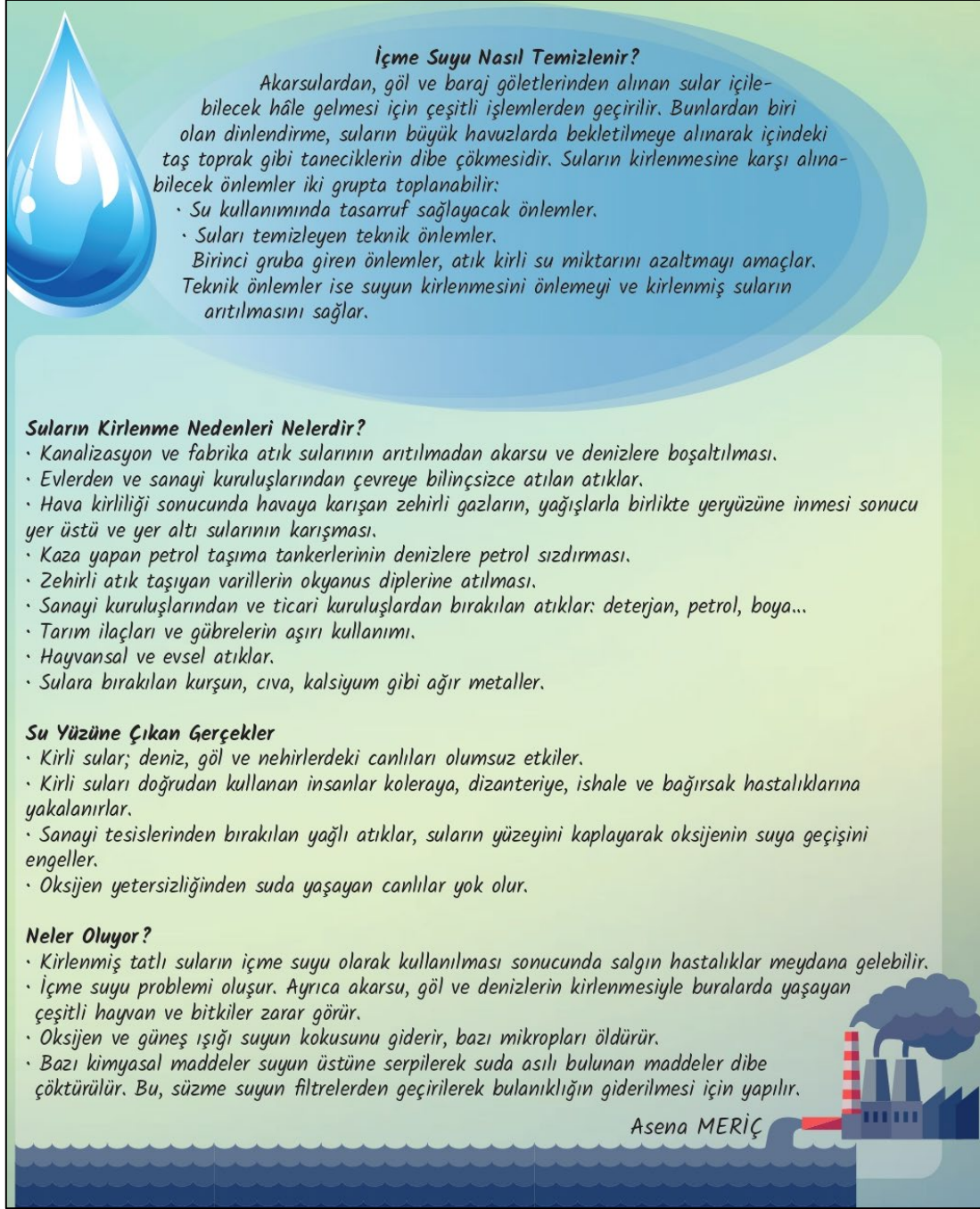
Şekil 3. Su kirliliği metni, hazırlık çalışmaları (Ceylan vd., 2021).

Su ile ilgili bilgilerin yer aldığı metinde su kirliliği ve su kirliliğinin nedenleri açıklanmıştır. Öğrenciler metinde insan faaliyetlerinin yaşam maddeleri üzerindeki olumsuz etkisiyle karşılaşmaktadır. Öğrenci üretim ve tüketim sonucunda yaşanan su kirliliği problemini tanır. Ayrıca insanların bilinçsiz faaliyetleri sonucunda canlı veya cansız varlıklara zarar verildiğini okuyan öğrenci, doğaya verilen zararın kendisine de döneceği çıkarımında bulunabilir. Bu çıkarım sonucunda suyu kirlilemeden atıklardan kurtulmanın yolları üzerinde durulabilir (Şekil 5).



Şekil 4. Su kirliliği metni (Ceylan vd., 2021).

Sayfa 153'te (Şekil 6) içme suyunun nasıl temizlendiğinden bahsedilmiştir. Suların kirlenme nedenleri maddeler halinde verilmiştir. Öğrenci sıralanmış bu maddeler sayesinde su kaynaklarının kirlenmesinin canlılar üzerindeki etkisinin farkına varır. Bir diğer başlık olarak kirli suların sonuçlarına değinilmiştir. Özellikle suda yaşayan canlıların yaşamının tehlikeye girmesine sebep olan su kirliliği, öğrencinin kendisi dışındaki canlıların yaşamı için sorumluluk geliştirmesini sağlamaktadır. Metnin çevre eğitimi kazanımlarıyla uyumlu olduğu ve çevre eğitimi yönünden öğrencilere katkısının bulunduğu görülmektedir.



İçme Suyu Nasıl Temizlenir?
Akarsulardan, göl ve baraj göletlerinden alınan sular içilebilecek hâle gelmesi için çeşitli işlemlerden geçirilir. Bunlardan biri olan dinlendirme, suların büyük havuzlarda bekletilmeye alınarak içindeki taş toprak gibi taneciklerin dibe çökmesidir. Suların kirlenmesine karşı alınabilecek önlemler iki grupta toplanabilir:

- Su kullanımında tasarruf sağlayacak önlemler.
- Suları temizleyen teknik önlemler.

Birinci gruba giren önlemler, atık kirli su miktarını azaltmayı amaçlar. Teknik önlemler ise suyun kirlenmesini önlemeyi ve kirlenmiş suların arıtılmasını sağlar.

Suların Kirlenme Nedenleri Nelerdir?

- Kanalizasyon ve fabrika atık sularının arıtılmadan akarsu ve denizlere boşaltılması.
- Evlerden ve sanayi kuruluşlarından çevreye bilinçsizce atılan atıklar.
- Hava kirliliği sonucunda havaya karışan zehirli gazların, yağışlarla birlikte yeryüzüne inmesi sonucu yer üstü ve yer altı sularının karışması.
- Kaza yapan petrol taşıma tankerlerinin denizlere petrol sızdırması.
- Zehirli atık taşıyan varillerin okyanus diplerine atılması.
- Sanayi kuruluşlarından ve ticari kuruluşlardan bırakılan atıklar: deterjan, petrol, boya...
- Tarım ilaçları ve gübrelerin aşırı kullanımı.
- Hayvansal ve evsel atıklar.
- Sulara bırakılan kurşun, cıva, kalsiyum gibi ağır metaller.

Su Yüzüne Çıkan Gerçekler

- Kirli sular; deniz, göl ve nehirlerdeki canlıları olumsuz etkiler.
- Kirli suları doğrudan kullanan insanlar koleraya, dizanteriye, ishale ve bağırsak hastalıklarına yakalanırlar.
- Sanayi tesislerinden bırakılan yağlı atıklar, suların yüzeyini kaplayarak oksijenin suya geçişini engeller.
- Oksijen yetersizliğinden suda yaşayan canlılar yok olur.

Neler Oluyor?

- Kirlenmiş tatlı suların içme suyu olarak kullanılması sonucunda salgın hastalıklar meydana gelebilir.
- İçme suyu problemi oluşur. Ayrıca akarsu, göl ve denizlerin kirlenmesiyle buralarda yaşayan çeşitli hayvan ve bitkiler zarar görür.
- Oksijen ve güneş ışığı suyun kokusunu giderir, bazı mikropları öldürür.
- Bazı kimyasal maddeler suyun üstüne serpilerek suda asılı bulunan maddeler dibe çöktürülür. Bu, süzme suyun filtrelerden geçirilerek bulanıklığın giderilmesi için yapılır.

Asena MERİÇ

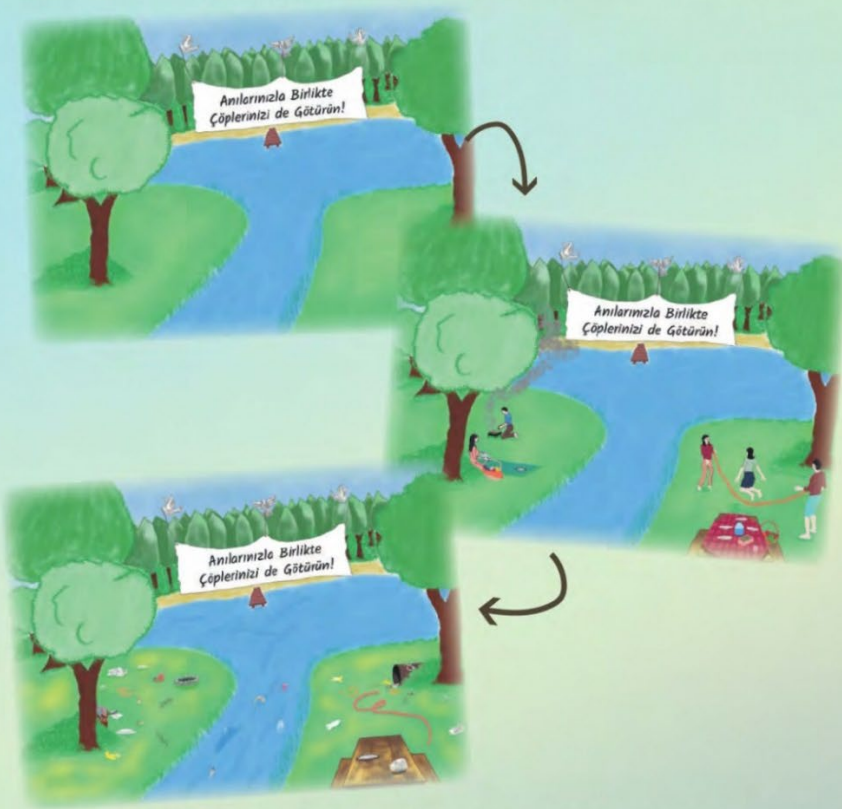
Şekil 5. Su kirliliği metni devamı (Ceylan vd., 2021).

Metnin 3. etkinliğin A bölümünde çevre temizliği ile ilgili bir afişin bulunduğu (Şekil 7) üç farklı görsel yer almaktadır. Ormanlık alanda bir akarsuyun etrafındaki alanda piknik yapmaya gelen insanların çevreye kirletmeleri sonucu alanın son hali görsellerde yer almaktadır. Öğrenciler görselin ifade etmeye çalıştığı insanların çevreye verdiği olumsuz etki mesajını, görsellere baktığında kavrayacaktır. Etkinliğin B bölümünde öğrencilerden görseldeki slogan ile ilgili duygu ve düşüncelerini arkadaşları ile paylaşmaları istenmiştir. Öğrenciler doğa ile doğadaki canlılar arasındaki ilişkiyi iyi anlamışsa ve doğanın korunmasına yönelik sorumluluğa sahipse görseldeki sloganı yorumlayabilir. Etkinliğin C bölümünde ise öğrencilerden çevre temizliği ile ilgili slogan üretmeleri ve bu sloganı sınıf panolarında paylaşmaları istenmiştir. Bu etkinlikle öğrenci insan faaliyetlerinin doğanın üzerindeki

6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

etkisini, bunların bıraktığı olumlu veya olumsuz iz kavramının farkındadır ve bundan hareketle bir slogan üretebilir. Sloganlarını sınıf panosunda paylaşmaları 6. sınıf Türkçe dersi kazanımlarından “Yazdıklarını paylaşır” kazanımına uygun bir eylemdir. Çevre eğitimi açısından bakıldığında faydalı olduğu görülmektedir.

3. Etkinlik A) Aşağıdaki görselleri inceleyiniz. Bu üç görseli birbiriyle karşılaştırarak çevre temizliği konulu bir konuşma yapınız. Konuşmanızda beden dilinizi etkili şekilde kullanınız.



B) Görseldeki sloganla ilgili duygu ve düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

C) Çevre temizliği ile ilgili bir slogan geliştirerek sloganınızı aşağıdaki bölüme yazınız. Sloganınızı sınıf panosunda sergileyiniz.

155

Şekil 6. Su kirliliği metni, 3. etkinlik A, B ve C bölümleri (Ceylan vd., 2021).

Su Kirliliği metninin 4. etkinliğinde öğrencilerden incelemeleri istenen bir broşür (Şekil 8) yer almaktadır. Broşürde bazı atıklar ve bu atıkların doğada yok olma süreleri yer almaktadır. Bu bilgilerin sağ tarafındaki kutucukta “Atıkları Nereye Götürelim?” başlığı altında, atıkların en yakındaki geri dönüşüm kutusuna bırakılması belirtilmiştir. Broşürün alt kısmında geri kazanılabilen atık kategorilerine ve bu atıklardan geri dönüştürülerek neler üretilebileceğine yer verilmiştir. Öğrenciler inceledikleri broşür sayesinde uzun süre yok olmayan atıkların çevreye ne kadar çok zarar verdiğinin farkına varacaktır. Çevreyi kirletmemek için atık malzeme kullanımını azaltmalarına ve üretilmek zorunda olan atıkların da geri dönüşümünün sağlanmasına inanacaklardır. Sayfanın altında ise çevre ve geri dönüşüm

ile ilgili daha fazla bilgi alabilmeleri için Çevre ve Şehircilik Bakanlığının internet adresi yer almaktadır. Öğrencilere, internette en güvenilir bilgilere “gov” ve “edu” uzantılı internet adreslerinden ulaşabilecekleri bildirilmiştir. Bu 6. sınıf Türkçe dersi kazanımlarından “Bilgi kaynaklarının güvenilirliğini sorgular” kazanımına uygun bir ifadedir. Öğrenciler bu sayede geri dönüşüm teknolojileri ve sürdürülebilirlik ile ilgili daha fazla fikir sahibi olacaktır. 4. etkinliğin A bölümünün çevre eğitimi açısından oldukça faydalı olduğu görülmektedir.




Şekil 7. Su kirliliği metni, 4. etkinlik A bölümü (Ceylan vd., 2021).

Doğa ve Evren temasının tema sonu değerlendirmesinde “Tuz Gölü Tuz Çölü Olmayacak” başlıklı bir metin verilmiştir. Metinde Tuz Gölü’nün özelliklerinden bahsedilmiştir. Tuz Gölü’ne bırakılan atıkların, gölün doğal dengesine verdiği zarardan bahsedilmiştir. Öğrencilerden metne göre cevaplamaları istenen 6 soru yer almaktadır. Bu sorulardan 2, 3, 4, 5, ve 6. sorular çevre eğitimine hitap etmektedir. 2. soruda öğrencilerden metinde öğrendiklerinden hareketle Tuz Gölü’nün 3 özelliğini yazmaları istenmiştir. Öğrenciler metin sayesinde yaşadıkları coğrafyada bulunan bir su kütlesi hakkında bilgi edinmişlerdir. 3. soruda Tuz Gölü’ne bırakılan kirli atıkların gölün dengesini nasıl bozuyor olabildiğini anlatmaları istenmiştir. Öğrenciler metin sayesinde insanların olumsuz davranışlarının doğal dengeyi nasıl etkilediğini fark edecektir. Olumsuz insan faaliyetleri karşısında doğal kaynakların sınırlılığını, tehdit altında olduğunu ve tek bir olumsuz faaliyetin pek çok canlıyı etkileyebileceğini anlayacaktır. Gelecek yaşam için çevrenin temiz tutulması gerektiğini, doğal kaynakların verimli kullanılması gerektiğini, insanların atıkları çevreye bırakmak yerine geri dönüştürmeleri gerektiğini kavrayacaktır. 4. soruda “Tuz Gölü’nün yok olması hangi tehlikeleri beraberinde getirecektir? Düşüncelerinizi açıklayınız” ifadesi yer almaktadır. Öğrenciler doğal döngüde yer alan diğer etmenleri düşünüp, tehlike altına girebilecek noktalar konusunda düşünecektir. Bu sayede doğal döngünün yaşam için ne kadar önemli olduğunu fark edecektir. 5. soruda öğrencilerden Tuz Gölü’nün karşı karşıya olduğu felaket dışında, günümüzde başka hangi çevre felaketlerinin yaşandığını anlatmaları istenmiştir. Bu soru sayesinde öğrencilerin çevrelerinde gelişen durumları ne kadar takip ettikleri ve çevrelerine ne kadar dikkat ettikleri görülebilir. Ayrıca söz konusu durum farklı problemleri birbirleri ile paylaşmaları, bu problemlere farklı çözümler üretme konusunda fikir alışverişi yapmalarını

6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

sağlayacaktır. 6. soruda ise öğrencilerden Tuz Gölü'nü kurtarmak amacıyla yetkililere bir mektup yazmaları istenmiştir. Öğrenci bu mektubu yazmadan önce çevresinden sorumlu olduğunun ve doğasını koruma yönünde üstüne düşenleri yapmaya hazır, çözüm üretmede aktif olduğunun farkındadır. Tema sonu değerlendirme etkinliğinin çevre eğitimi açısından öğrenciler için oldukça faydalı olduğu görülmektedir. Ayrıca bu etkinlik 6. sınıf Türkçe dersi kazanımlarından “Metinle ilgili soruları cevaplar” ve “Bilgilendirici metin yazar” kazanımlarına uygun olarak düzenlenmiştir (Şekil 9, Şekil 10).



TEMA SONU DEĞERLENDİRME

TUZ GÖLÜ TUZ ÇÖLÜ OLMAYACAK

(...)
Anadolu'nun ortasında her tarafa bereket saçan Tuz Gölü. Anadolu'da binlerce yıldan beri tarihe tanıklık eden Tuz Gölü, Türkiye'nin en büyük göl tuzu üretim bölgesidir.
Dünya'nın yüzde 32,9 tuzluluk oranı ile en tuzlu ikinci gölüdür. Gölün tabanı 1-30 santimetre kalınlığında bir tuz tabakası ile kaplıdır. Türkiye'nin en az yağış alan yerinde olan bu gölün beslediği kaynak sular çok azdır.

(...)
Hiçbir canlı, tuz olmadan varlığını uzun süre devam ettiremez. Ayrıca insan vücudunun yüzde 3,5'ini tuz oluşturur. Bunun dışında, tuzun endüstride de 14 bin kadar kullanım alanı vardır.
Türkiye'nin en önemli tuz deposu olan bu gölün kıyısında gezerken ayağınız tuz kristalleriyle dans eder. Siz de bu sayede her türlü stresten kurtulursunuz. Doğanın mükemmelliğine hayran kalırsınız.

(...)
Bu doğa harikası göle her yıl 200 bin ton kirlilik bırakılmaktadır. Bu nedenle doğal dengesi gün geçtikçe bozulan gölün yakın bir gelecekte işlevini yitirmesi söz konusu. Göl üzerinde incelemeler yapan bilim insanları Tuz Gölü'nün hızla kirlendiğini ve yok olduğunu belirtiyor.
Bozulan birçok şeyi tekrar düzeltebiliriz. Ama doğal dengesi bozulan bir gölü tekrar kazanmanın imkânı yoktur. Yavrularına yemek götürme-

nin heyecanı ve mutluluğu içinde rüzgârla dans eden gümüş martı kuşunun yuvasını kirletmeye sizce hakkımız var mı?

Muzaffer ACAR

1, 2, 3, 4, 5 ve 6. soruları metne göre cevaplayınız.

1. Bu metinde yazar, Tuz Gölü'yle ilgili hangi karşılaştırmayı yapmaktadır? Açıklayınız.

.....

.....

2. Bu metinde Tuz Gölü'nün değinilen özelliklerinden üç tanesini yazınız.

*

*

*

3. Tuz Gölü'ne bırakılan kirlilikler gölün dengesini nasıl bozuyor olabilir? Anlatınız.

.....

.....

.....

.....

4. Tuz Gölü'nün yok olması hangi tehlikeleri beraberinde getirecektir? Düşüncelerinizi açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

Şekil 8. Doğa ve evren tema sonu değerlendirme soruları (Ceylan vd., 2021).

5. Tuz Gölü'nün karşı karşıya olduğu felaket dışında, günümüzde başka hangi çevre felaketleri yaşanmaktadır? Anlatınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. Tuz Gölü'nü kurtarmak amacıyla yetkililere bir mektup yazınız.

Sayın Yetkili,

.....

.....

Şekil 9. Doğa ve evren tema sonu 5. ve 6. değerlendirme soruları (Ceylan vd., 2021).

Araştırmada incelenen diğer kitap yazarları Nihal Ertürk, Seray Keleş ve Damla Külünk olan Millî Eğitim Bakanlığı'na ait kitaptır. Kitapta çevre eğitimine ilişkin bulguların elde edilebileceği ünite Bilim ve Teknolojidir. Temanın ilk metni olan “Üç Boyutlu Yazıcılarla Çizimler Gerçeğe Dönüşüyor” metninde hazırlık çalışması olarak öğrencilerden üç boyutlu yazıcıları araştırmaları ve edindikleri bilgileri arkadaşları ile paylaşımları istenmiştir. Üç boyutlu yazıcılar kullanılan hammaddeler nedeniyle geri dönüşümü mümkün kılmaktadır. Bu yönüyle de üç boyutlu yazıcıların çevre dostu bir teknoloji olduğu söylenebilir. Ancak metinde buna değinilmemiştir. Metnin 8. etkinliğinde öğrencilerden gelişen teknoloji ile birlikte gelişim yaşayacak alanları ve bunların insanlara ne gibi katkıları olacağını anlattıkları kısa bir konuşma yapmaları istenmiştir. 6. sınıf Türkçe dersi “Hazırlıklı konuşma yapar” kazanımına uygun olan bu etkinlik, geri dönüşüm teknolojileri hakkında fikir sahibi olan öğrencilerin de gelişen teknolojilerin çevreye olan olumlu etkisi hakkında görüş belirtmeleri açısından çevre eğitimine olumlu katkıda bulunmaktadır. Metnin 9. etkinliğinde öğrencilere üç boyutlu yazıcı kullanarak hangi ürünü ortaya çıkarmak istediklerini ve bu ürünün hangi özelliklere sahip olacağını anlattıkları bir yazı yazmaları istenmiştir. Gelecek kuşaklara temiz bir çevre bırakılması gerektiğinin farkında olan bir öğrenci ürününü buna uygun tasarlayabilir. Ancak etkinliğin kökünde doğrudan çevre eğitime katkıda bulunacak bir yönergeye yer verilmemiştir.

Temanın üçüncü metni olan John Woodward'a ait “İklim Değişikliği ve Toplum” adlı metinde, iklim değişikliğinin toplumda meydana getirdiği etkilerden bahsedilmiştir. Tarım yapma ve içme suyu bulma sıkıntısı, kıtlık ve kaynak savaşları, deniz seviyesinde yükselme, tropikal bölgelerde ortaya çıkan hastalıkların salgını, artan kötü ozon seviyesinin bitki gelişimini yavaşlatması, göçler, besin kaynaklarının tükenmesi bu olumsuz etkilerden bazıları olarak metinde yer almaktadır. Metin iklim değişikliğinin ne olduğunu ve nelere sebep olduğu konusunda gerek sayısal verilerden yararlanarak verdiği örneklerle öğrencileri bu konudaki tehlikelerden haberdar etmektedir. Verilen metin çevre eğitimi açısından oldukça önemlidir (Şekil 11).

Metnin 2. etkinliğinde öğrencilerden verilen soruları metinden hareketle cevaplamaları istenmektedir. Bu etkinlik öğrencilerin iklim değişikliği ve bunun beraberinde getirdiği etkiler hakkında edindikleri bilgileri sunmalarına katkısı olan bir etkinliktir. Özellikle 5. soruda, kendi çevresinin ve çevredeki insan faaliyetlerinin doğaya etkisini kavramış olan öğrenci, iklim değişikliğinin bulunduğu coğrafyada ne gibi sorunlar oluşturacağı konusunda çıkarımlarda bulunabilir. Bu açıdan etkinlik çevre eğitimi açısından öğrenciye katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda 6. sınıf Türkçe dersine ait “Metinle ilgili soruları cevaplar”, “Metnin içeriğini yorumlar” ve “Okudukları ile ilgili çıkarımlarda bulunur” kazanımlarına uygundur (Şekil 12).

Metnin 4. etkinliğinin A bölümünde “Karbon Ayak İziniz” adlı bir metin verilmiştir. Metne ait 3 soruyu öğrencilerin cevaplaması istenmiştir. Metinde karbon ayak izinin tanımı ve karbon ayak izini azaltarak iklim değişikliği ile mücadele edilebileceğinden bahsedilmiştir. Metin sayesinde öğrenciler “Karbon Ayak İzi” kavramını öğrenmiş olacaklardır. Metin öğrencileri, karbon ayak izini nasıl küçültebileceklerini araştırmaya teşvik etmektedir. Karbon ayak izini küçültme gayretine giren öğrenciler, evlerinde boş yere açık ışık bırakmayarak da olsa bir adım atmış olurlar. Bu adım ile de gezegene olan sorumlulukları oluşmuş olacaktır. Aynı zamanda çevrelerindeki bireyleri de bu konuda olumlu etkileyebilirler. Son soruda öğrencilerden karbon ayak izini azaltmak ve iklim değişikliğini yavaşlatmak için çözüm önerilerinde bulunmaları istenmiştir. Karbon ayak izi kavramını metin sayesinde öğrenen öğrenciler, bu konuda farklı çözüm önerileri üretebilir. 6. sınıf Türkçe dersine ait “Metinle ilgili soruları cevaplar” ve “Metinde ele alınan sorunlara farklı çözümler üretir” kazanımlarına uygun olan bu etkinliğin çevre eğitimi açısından da öğrenciler için oldukça yararlı olduğu görülmektedir (Şekil 13).

Metnin 4. etkinliğinin C bölümünde ise öğrencilerden karbonun atmosfere salınımını azaltmak için verdikleri çözüm önerilerini düzenleyip “Gezegenimin Bana İhtiyacı Var” başlıklı bilgilendirici bir metin yazmaları ve B bölümündeki verilerden hareketle grafik çizmeleri beklenmektedir. Gezegenine karşı sorumluluklarının farkında olan bir öğrenci karbon salınımının azalması için önerilerini bilgi veren bir metinde toplayacaktır. Etkinlik çevre eğitimi açısından öğrenciye katkıda bulunduğu gibi 6. sınıf

6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

Türkçe dersine ait “Bilgilendirici metin yazar”, “Yazma stratejilerini uygular” ve “Yazdıklarını desteklemek için gerektiğinde grafik ve tablo kullanır” kazanımlarına da uygun bir etkinliktir.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE TOPLUM

Yavaşlatmayı başarsak bile, iklim değişikliğinin toplumlar üzerinde ciddi etkileri olacak. Bundan en çok zarar görecektir insanlar ise sorunun ortaya çıkmasında en az etkisi bulunan, yani gelişmekte olan ülkelerin halkları olacak. Birçoğu zaten tarım yapmanın ve hatta yeterli miktarda içme suyuna ulaşmanın zor olduğu iklim aşırılıkları ile başa çıkmaya çalışıyor. İklim değişikliği ve bunun etkileri hayatı daha fazla zorlaştıracak; kıtlık, kitlesel göç, kaynak ve toprak savaşları artacak. Deniz seviyesine yakın ülkeler sular altında kalacağı için bu ülke vatandaşlarının topraklarını terk etmesi gerekebilir. Sanayileşmiş ülkelerin toplumları da hem doğrudan hem de dünyanın diğer bölgelerindeki ciddi sorunlar nedeniyle zarar görebilirler.



Uçta Yaşamak
19. yüzyılda yaşayan avcı Eskimolar buza açılmış hava alma deliğinden fokun çıkmasını beklerdi. Bazı Eskimolar günümüzde hâlâ aynı avlanma tekniğini kullanıyor. Sert iklim koşullarının görüldüğü yerlerde yaşayan insanlar, tıpkı bu avcı Eskimolar gibi çevrelerine uyum sağlayan yaşam şekilleri geliştirmişlerdir. İklim değişikliği nedeniyle bu insanların becerileri anlamını kaybedebilir ve kültürleri yok olabilir.



Hastalık
Dünya ısındıkça, tropikal bölgelerde görülen hastalıkların yayıldığı görülüyor. Tropikal bölgelerdeki sivrisinekler ile taşınan sıtma hastalığı her yıl 500 milyon insanı etkiliyor. Bu sayı, 1990'a kıyasla dört kat daha fazla. Kan testleri sayesinde bu çocukların hasta olup olmadığı anlaşılacak.



Tarım Ürünleri
Küresel ısınma nedeniyle tropikal bölgelerdeki ülkelerde tarım yapmak zorlaşabilir çünkü birçok tarım ürünü zaten bitkilerin dayanabileceği en yüksek sıcaklıklara sahip bölgelerde yetiştiriliyor. Ilıman iklimlerde yetişen buğday gibi tahıllar için daha uzun süren yaz mevsimleri ve artan karbondioksit seviyeleri yararlı olabilir fakat bu durumda da artan ozon seviyesi bitki gelişimini yavaşlatabilir.



Göç Eden İnsanlar
Seller ya da çölleşme nedeniyle topraklar yaşanamaz hâle gelecek olursa, bu bölgelerde yaşayan insanlar, göç etmek zorunda kalacak. Bu da tarihteki en büyük kitle göçüyle sonuçlanabilir. Komşu ülkeler, bu kadar çok insanın topraklarına rahatça yerleşip kendi gıdalarını yetiştirmelerine büyük ihtimalle izin vermeyecekler. Mülteciler kamplara sığınacak ve çok kötü şartlar altında, sağlıklı ve hijyenik koşullardan uzak, çok az gıda ile ve yapacak hiçbir şeyleri olmadan, dışarıdan gelecek yardımlarla yaşamaya muhtaç kalacaklar. Toplumlar bütünüyle çökebilir ve toprak üzerinde hak sağlamak için yaşanacak kargaşa da kolayca vahşete, sivil savaşa ve kıtlığa yol açabilir.

206

Şekil 10. İklim değişikliği ve toplum metni (Ertürk vd., 2021).

2. ETKİNLİK Aşağıdaki soruları okuduğunuz metinden hareketle yanıtlayınız.

1. Yazara göre iklim değişikliğine en fazla kimler sebep olmaktadır?
2. Buzulların erimesi o bölgede yaşayan Eskimolara nasıl zarar verebilir?
3. İklim değişikliği su kaynaklarını nasıl etkiler? Açıklayınız.
4. İklim değişikliği sonucunda gelişmiş ülkeler mi, az gelişmiş ülkeler mi daha fazla zarar görür? Karşılaştırma yapınız.
5. İklim değişikliği sizin yaşadığınız çevrede nasıl sorunlar oluşturmaktadır?
6. Yazar, iklim değişikliğinin toplumda kargaşa yaratacağını hangi örneğe dayanarak belirtmiştir?

Şekil 11. İklim değişikliği ve toplum metni, 2. etkinlik soruları (Ertürk vd., 2021).

1. Metinde ilk cümledeki kelime grubunun koyu yazılma sebebi nedir?
2. Metinde geçen "karbon payı" ifadesinden ne anlıyorsunuz?
3. Karbon ayak izimizi azaltmak ve iklim değişikliğini yavaşlatmak için çözüm önerilerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

Şekil 12. İklim değişikliği ve toplum metni, 4. etkinlik A bölümü (Ertürk vd., 2021).

Temanın dördüncü metni olan "Dünya Daha Ne Kadar Dönecek?" metni bir dinleme metnidir. Metne geçmeden önce öğrencilerden hazırlık çalışmalarını yanıtlamaları istenmektedir. "Dünya'nın kendi eksenini etrafında döndüğüne kanıt olarak neleri gösterebilirsiniz?" ve "Sizce Dünya dönmeseydi yaşam şeklimizde ne gibi değişiklikler olurdu?" soruları evreni ve evrenin dengesini sağlayan bilim kurallarını tanıyan öğrencilerin cevaplayabileceği sorulardır.

Metnin 1. etkinliğinde, metinde Dünya, Ay ve Güneş hakkında verilen bilgileri öğrencilerin not olması istenmiştir. Dünya, Ay ve Güneş gezegenlerinin görsellerine de etkinlikte yer verilmiştir. Öğrenciler metin sayesinde bu gezegenler hakkındaki bilgilerden haberdar olmuş olacaklardır. 6. sınıf Türkçe dersi "Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir" ve "Dinleme stratejilerini uygular" kazanımlarına uygun olan bu etkinlik çevre eğitimi açısından da öğrenciye katkıda bulunmaktadır.

Metnin 7. etkinliğinde öğrencilerden kendilerini başka gezegenlerde yaşam alanı arayan bilim insanı olarak düşünmelerini ve yeni gezegen arayışlarını anlatan bir hikâyeye yazmaları istenmektedir. Yazdıkları hikâyede yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş bazı kelimelerin Türkçelerini kullanmaları söylenmektedir. Etkinliği tamamlamak için öğrencilerin atmosfer ve gezegenler hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Öğrencileri merak etmeye ve araştırmaya teşvik eden bu etkinlik çevre eğitimi açısından olumlu katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda 6. sınıf Türkçe dersine ait "Hikâyeye edici metin yazar" ve "Yazdıklarında yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır" kazanımlarına da uygun bir etkinliktir.

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmanın sonucunda 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında çevre eğitime yönelik konuların eşit bir şekilde tüm ünitelere dağılmadığı, ağırlıklı olarak Doğa ve Evren, Bilim ve Teknoloji ünitelerinde yer verildiği görülmüştür. 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında çevre eğitimi ile ilgili metin, görsel ve etkinliklerin daha çok bilgi boyutunda olduğu, eylem odaklı içerik ve etkinliklere yer verilmediği görülmüştür. Pek çok konuyu barındıran çevre eğitiminin sadece belirli üniteler içerisinde öğretilmesinin yeterli olmayacağı düşünülmektedir. Nitekim çevre eğitiminin bütüncül bir yaklaşımla öğrenciye kazandırılması, uygulamalı etkinliklerle dersin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Çevre eğitimi ile çevreye duyarlı, doğaya karşı olumlu ve kalıcı davranışlar kazanmış, doğal ve tarihi değerleri koruyan, çevre sorunlarına çözüm üreten ve bu süreçte aktif görev alan bireyler yetiştirilmelidir. Tüm derslerin ders kitaplarında olduğu gibi, Türkçe ders kitaplarının içeriği de buna göre oluşturulmalıdır. Nitekim Seyis (2010) 5. sınıf Türkçe ders kitabını çevre koruma açısından incelediği araştırmasında sözü edilen hususa vurgu yapmaktadır. Bunun yanında Kuzu (2006) Türkçe derslerinde, çevre sorunlarının ele alındığı metinlerden yararlanılabileceğini belirtmektedir.

Bu kapsamda 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında öğrencilerin bulunduğu çevreyi tanıma, doğal çevre ve doğal kaynakların ekonomik kalkınmaya katkısını kavrama ve alternatif enerji kaynaklarını tanımlarına yönelik konular özellikle Doğa ve Evren temasındaki "Afyon" adlı metinde yer almaktadır. Ancak metnin etkinlikleri doğrudan çevre eğitime yönelik değil, turizmi yöneliktir. "Su Kirliliği" metninin 4. etkinliğinde öğrencilerin Türkçe dersi "Bilgilerin güvenilirliğini sorgular" kazanımına

6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

yönelik olan ifade “ .org ” uzantısı verilmemesi önemli bir eksikliklerdir.

İncelenen ikinci ders kitabında metinlerde çevre eğitimi kapsamında öğrencilere aktarılması gereken konular yüzeysel olarak ele alınmıştır. 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında Avrupa Birliği Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi’nde yer alan amaçlardan yüzeysel de olsa Temiz Su ve Sanitasyon, İklim Eylemi, Sudaki Yaşam, Karasal Yaşam konularına yer verilmiştir. Ancak Erişilebilir ve Temiz Enerji, Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar, Sorumlu Üretim ve Tüketim konularına etkili bir şekilde yer verilmediği görülmüştür. 6. sınıf ders kitapları incelendiğinde daha çok su kirliliği konusunda farkındalık yaratmanın hedeflendiği görülmektedir. İlgili metinlerde su kirliliğinin sebepleri anlatılmış ve su kaynaklarının kullanımına yönelik bilinçli bireyler olmaya yönelik bir yol izlenmiştir. İklim değişikliğinin ele alındığı Bilim ve Teknoloji ünitesine ait “İklim Değişikliği ve Toplum” metninde iklim krizinin küresel bir sorun olduğu ve tüm insanları ekonomik, sağlık, barınma açısından etkilediği vurgulanmıştır. 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında çevre eğitimi kapsamındaki konulara çok az yer verilmesi dikkate alındığında, söz konusu ders kitaplarının çevresine duyarlı ve çevre ile ilgili problemleri çözüme kavuşturmaya istekli bireyler yetiştirmekte yetersiz kalacağı düşünülmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre içerikler öğrencilerin başkasının yardımı olmadan anlayabileceği türde içeriklerdir. Türkçe ders kitaplarındaki içerikler öğrencilerin hazır bulunuşluk ve gelişim özelliklerine uygundur, fakat merak uyandırma yönünden zayıf kaldığı düşünülmektedir. Öğrenciler kitaplarda ekolojik denge, biyoçeşitlilik, karbondioksit emisyonu gibi yeni kavramlarla karşılaşmışlardır. Ancak ana dilimizin özelliklerinin ve zenginliğinin kazandırıldığı bir ders olan Türkçe dersinin okutulduğu kitaplarda, öğrenciler çevre ile ilgili daha fazla yeni kavramla karşılaşmalı ve bu yönde söz varlığı zenginleşmelidir. Bu açıdan bakıldığında araştırmada incelenen kitapların çevre ile ilgili kavramlar bakımından yetersiz kaldığı düşünülmektedir.

İncelenen 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında çevre ile ilgili örnek bir deneysel çalışma veya öğrencilere etkinlik olarak sunulmuş, süreçte aktif rol alacakları bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çevre eğitimi teorik bilgilerle kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada incelenen 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında çevre sorunlarına ve bu sorunlara yönelik çözümlere yeterince yer verilmediği belirlenmiştir. Çevre ile ilgili yer verilen içerikler ise teorik bilgilerle sınırlı kalmış, öğrencilerin kalıcı davranışlar kazanmasına yönelik deneysel bir çalışma veya uygulamaya rastlanmamıştır. Yine bu kitapların çevre eğitime ait konuları içermesi bakımından yeterli veriye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Oysa ki “ders kitaplarındaki içerikler bir öğrencinin başkasının yardımı olmadan, okuyarak anlayabileceği ve öğrenebileceği ayrıntı ve yapıda” sunulmalıdır (Gülersoy, 2013). Yine Adıyaman’ın (2021) araştırmasında ifade ettiği gibi teorik bilgilerin davranışa dönüşebilmesi için ders kitapları önemli bir araçtır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar neticesinde çevre eğitiminin daha etkili olması için öneriler sunulmuştur.

1. Türkçe ders kitaplarında çevre eğitimi teorik bilgilerden oluşmaktadır. Ders kitaplarına öğrencilerin uygulama yapabileceği deneysel çalışmalar ve doğa ile iç içe oldukları okul dışı etkinlikler eklenmelidir. Öğrencilerin aktif olduğu bir çevre eğitimi öğrenciler için daha eğlenceli olacağından daha kalıcı bir çevre bilgisi oluşturacaklardır.
2. Tüm sınıf seviyelerindeki Türkçe ders kitaplarında çevre eğitimi ile ilgili metinler, etkinlikler ve görseller artırılmalıdır.
3. Türkçe ders kitaplarında da yabancı ders kitaplarındaki etkinlikler gibi diğer derslerle ilişkili olarak çevre eğitimi etkinliklerine yer verilmesi uygun olacaktır.
4. Türkçe ders kitaplarında çevre ile ilgili belirli gün ve haftalara daha fazla yer verilmesi farkındalığı arttıracaktır.
5. 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında çevre ile ilgili sorunlara ve çözümlerine daha fazla yer verilmesi yerinde olacaktır.
6. 6. sınıf Türkçe ders kitaplarının çevre ile ilgili içeriği, çevre eğitimi verilen başka ülkelerin ders kitaplarında bulunan çevre konuları ile kıyaslanabilir ve literatüre katkı sağlanabilir.
7. Türkçe derslerinde okutulan ders kitaplarının çevre ile ilgili içeriklerinin, çevre eğitiminin

amaçlarını ve hedeflerini temsil etmesi durumu üzerine araştırmalar yapılabilir ve literatüre katkı sağlanabilir.

8. Okullarda çevre ile ilgili faaliyetlere etkin katılım sağlayacak çevre toplulukları kurulması yerinde olacaktır.
9. Çevre eğitimi ilke ve esasları dikkate alınarak çevre konuları bütün derslerin öğretim programlarına yerleştirilebilir ve ders kitapları yeniden düzenlenebilir.
10. Çevre bilinci oluşturmaya hizmet etmesi açısından ülkemizdeki bütün ders kitaplarının hazırlanmasında içerik, görsel ve etkinlikler bakımından yetkin olan yurtdışı ders kitaplarından yararlanılabilir.
11. Çevre eğitimi verecek olan öğretmenlere süreci daha verimli yönetmeleri için hizmet içi eğitimler verilebilir.
12. Devlet tarafından öğrencilerin çevre eğitimi kapsamında deneysel çalışmalar ve uygulamalar yürüteceği tesisler kurulabilir.

Kaynaklar

- Ada, S., Baysal, Z. N. ve Erkan S. S. 2017. *Çeşitli Boyutlarıyla Çevre Eğitimi*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Adıyaman, M. 2021. *İlkokul ve Ortaokulda Güncel Öğretim Programlarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altheide, D. 1996. Process of document analysis. D. Altheide (Edt.) Qualitative media analysis. Thousand Oaks: Sage Pub.
- Brown, A. B., ve Garcia, C. D. 2019. The Impact of Environmental Education on Youth: An Exploratory Study. *Environmental Education Research*, 25(6), 854-871.
- Ceylan, S., Duru, K., Erkek, G. ve Pastutmaz, M. 2021. *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 6 Ders Kitabı*. Devlet Kitapları, Çağlayan Matbaası, İzmir.
- Çepel, N. 1997. *Toprak Kirliliği Erozyon ve Çevreye Verdiği Zararlar*, Tema Vakfı Yayınları: 14, İstanbul.
- Çolakoğlu, E. 2010. Haklar Söyleminde Çevre Eğitiminin Yeri ve Türkiye’de Çevre Eğitiminin Anayasal Dayanakları. *TBB Dergisi*, 88, 151-171.
- Deniz, M. 2009. Sanayileşme Perspektifinde Kentleşme ve Çevre İlişkisi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, 19, 95-105.
- Ertürk, N., Keleş S. ve Külünk, D. 2021. *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 6 Ders Kitabı*. Devlet Kitapları, Çağlayan Matbaası, İzmir.
- Güler, Ç. ve Çobanoğlu, Z. 1994. *Gürültü*. Sağlık ve Çevre Bakanlığı, Ankara.
- Gülersoy, A.E. 2013. İdeal Ders Kitabı Arayışında Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Bazı Özellikler Açısından İncelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports Science Education (IJTASE)*, 2(1), 18-36.
- Gülersoy, A. E., Dülger, İ., Dursun, E., Ay, D. ve Duyal, D. 2020. Nasıl bir çevre eğitimi? Çağdaş yaklaşımlar çerçevesinde bazı öneriler. *Turkish Studies*, 15(5), 2357-2398.
- Gülersoy, A. E., Yener, H., Turgut, T., Özşahin, D. M. ve Açıkgöz, D. A. 2021. Kaos Çağında İdeal Bir Çevre Eğitimi Politikası İçin Bazı Öneriler. *Turkish Studies*, 16(5), 1495-1552.
- Gülersoy, A. E. ve Gülersoy, Ö. 2023. Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Dersi (6, 7 veya 8. Sınıflar) Öğretim Programı Kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisi Bilişsel Alan Basamaklarına Göre Değerlendirilmesi. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 16(97), 1-16.
- IPCC 2007. *Summary for Policymakers. In: Climate Change 2007: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (Solomon, S., D. Qin, M. Manning, Z. Chen, M. Marquis, K.B. Averyt, M. Tignor, & H.L. Miller (eds.)). Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, p.5.
- İnan, N. 2008. Jeolojik Miras ve Doğa Tarihi Müzeleri. *Bilim ve Teknik*, 80, 80-83.
- Karasar, N. 2006. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kocalar, A.O. 2012. Coğrafya’da Çevre Eğitimi ve Sorunları (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kojima, M. ve Lovei, M. 2001. *Urban Air Quality Management*. The World Bank, Washington, D.C.
- Kuzu, T. 2006. Aytül Akal’ın Masallarıyla Çocukta Çevre Bilinci Geliştirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Enstitüsü Dergisi*, 19, 327-339.
- Merriam, S. B. 2018. *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama için Bir Rehber* (Çev. Ed. S. Turan). Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. 2019. Türkçe Dersi Öğretim Programı. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara. Erişim adresi: <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=663> (Erişim tarihi: 17.03.2023).
- Özdemir, O. 2010. Doğa Deneyimine Dayalı Çevre Eğitiminin İlköğretim Öğrencilerinin Çevrelerine Yönelik Algı ve Davranışlarına Etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(27), 125-138.
- Seyis, N.K. 2010. *Türkiye’de İlköğretim Programlarında Çevre İçin Eğitimin Yeri ve Önemi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

- Şimşekli, Y. 2004. Çevre Bilincinin Geliştirilmesine Yönelik Çevre Eğitimi Etkinliklerine İlköğretim Okullarının Duyarlılığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 83-92.
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı. 2004. *Türkiye Çevre Atlası*. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Ankara.
- Tanrıverdi, B. 2009. Sürdürülebilir Çevre Eğitimi Açısından İlköğretim Programlarının Değerlendirilmesi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim ve Bilim Dergisi*, 34(151), 89-103.
- Uzun, N. ve Sağlam, N. 2006. Ortaöğretim Öğrencileri İçin Çevresel Tutum Ölçeği Geliştirme ve Geçerliliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 240-250.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. 2016. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.